

Fine Arts

ISSN: 1308 7290

Article ID: D0287

Status : Research Article

Received: 06.09.2025

Accepted: 28.01.2026

Yavuz Irmak

Accreditation Agency, irmak.yavuz@gmail.com, İstanbul-Türkiye

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2026.21.1.D0287
ORCID ID	0000-0003-3158-9746
Corresponding Author	Yavuz Irmak

TARİHİ ESER NİTELİĞİ TAŞIYAN YAPILARDA SERGİLEME SİSTEMLERİ (AYA İRİNİ)

ÖZ

Bu çalışmada geleneksel müzecilik anlayışı günümüzün bakış açısıyla ele alınmıştır. Metruk tarihi yapıların restore edilmesi ve bazılarının müze olarak tasarlanması, bu yapıların değerini yükseltir ve daha işlevsel hale gelmesine olanak sağlar. Sözü edilen yapılar müze olarak kullanıldığı gibi tematik sergilere de ev sahipliği yapmaktadır. Tarihi eser niteliğinde olan yapılarda yer alan müzelerde gerçekleştirilen sergileme ünitelerinin mevcut yapının hassasiyetleri göz önünde bulundurularak hayata geçirilmesi ve mekâna uygun sergilemelerin yapılması, ziyaretçilerin mekânla bağ kurması açısından önem taşır. Dolayısıyla bu sergilerin ve sergi birimlerinin tarihi yapı ile olan ilişkisi büyük önem taşımakta ve yapılacak uygulamaların belirli hassasiyetleri gözetmesi gerekmektedir. Tarihi eser nitelikli mekânlarda kurgulanması düşünülen tematik sergilerin belli kısıtlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bugüne kadar düzenlenen tematik sergilerin ve bu sergilerde yapılması gerekenlerin irdelendiği bu makalede uygulanmış sergiler ışığında bir analiz yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aya İrini Müzesi, Müzeler, Tarihi Eserler, Tasarım, Tematik Sergiler

EXHIBITION SYSTEMS IN BUILDINGS THAT ARE CONSIDERED HISTORICAL MONUMENTS (HAGIE IRENE)

ABSTRACT

This study examines the traditional concept of museology from a contemporary perspective. The restoration of abandoned historical buildings and the conversion of some of them into museums enhances their value and enables them to become more functional. The buildings in question are used as museums and also host thematic exhibitions. In museums located in buildings of historical significance, it is important to take into account the sensitivities of the existing structure when implementing exhibition units and to ensure that the exhibitions are appropriate for the space, as this helps visitors to connect with the space. Therefore, the relationship between these exhibitions and exhibition units and the historical structure is of great importance, and certain sensitivities must be taken into account when implementing them. Thematic exhibitions planned for historic sites must be carried out within certain constraints. This article aims to analyze the exhibitions that have been held to date and what needs to be done in these exhibitions.

Keywords: Hagia Irene Museum, Museums, Historical Monuments, Design, Thematic Exhibitions

How to Cite:

Irmak, Y., (2026). Tarihi eser niteliği taşıyan yapılarda sergileme sistemleri (Aya İrini). Fine Arts, 21(1):1-14, DOI: 10.12739/NWSA.2026.21.1.D0287.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Müze, Yunanca ilham perilerinin (muses) tapınağı olan mouseion'dan gelmektedir. Eşdeğer nitelendirmeler Portekizce'de museu, Almanca'da museum, Fransızca'da musee; İspanyolca'da museo, İtalyanca'da museo [1] diye tanımlamaktadır. Görüldüğü üzere müze farklı dillerde farklı okunuş şekillerine sahip olsa da içerik olarak toplumun hizmetinde, toplumun eğitilmesi için kendi payına düşen verilerle donatılmış bir olgudur. Tarihi süreç içerisinde farklı uygulamalar olmuş olsa da bu olgunun zamanla geliştiği ve yeni müzecilik anlayışı içinde değerlendirildiği görülmektedir. Müzecilik, müzelerin kurulumu, yönetimi, sergileme stratejileri ve topluma olan etkilerini inceleyen bir alandır. Bu disiplin, tarih, sanat, bilim ve kültür gibi birçok alana temas ederek toplumsal hafızanın korunması ve aktarılmasını sağlar. Burada amaç toplumsal bilinci artırmak, kültürel mirası korumak, eğitim sağlamak ve estetik değerleri tanıtmaktır. Müzelerin çağdaş sergileme yöntemleri ve teknoloji tabanlı yaklaşımlar ile yeniden işlevlendirilmiş tarihi yapılarda kullanımı, kültürel mirasın korunmasında ve sunumunda yeni bakış açıları geliştirilmesini sağlamaktadır. Yenilikçi sergileme teknikleri, ziyaretçilere yalnızca eserleri görmekle sınırlı kalmayıp, onların tarihi ve sanatsal bağlamlarını daha iyi anlamalarına olanak tanımaktadır [2].

Tarihi eser niteliğindeki yapılar geçmiş medeniyetlerin günümüze bıraktığı kültürel mirastır. Bu mirasın korunarak sonraki nesillere aktarılması önemli bir görevdir. Eski eserler kendi dönemlerinin yaşam koşullarını günümüze yansıtarak tarihi bir görevi yerine getirmektedirler. Ancak geçmişten günümüze gelirken değişime uğrayan yaşamsal ve teknolojik koşullar, birçok tarihi eserin işlevsiz kalmasına ve kullanılamaz derecede yıpranmasına neden olmuştur. Tarihi eserlerin sürdürülebilir olması için koruma-yaşatma yöntemleri çerçevesinde yeniden kullanım veya yeniden işlevlendirme kavramı ortaya atılmıştır. Yeniden kullanım veya yeniden işlevlendirme, mevcut bir yapının özgün işlevinden farklı bir işleve uyarlanarak geleceğe taşınmasını ifade etmektedir [3]. Yeniden işlevlendirme ve çalışmalarında temel amaç, tarihi yapının özgün ve sanatsal değerlerinin korunarak yaşatılmasıdır. Bu doğrultuda, 1964 yılında yayımlanan ve uluslararası geçerliliğe sahip Venedik Tüzüğü belirleyici bir çerçeve sunmaktadır [4]. Bu bağlamda yeniden işlevlendirilen tarihi eser nitelikli yapılar müze, sergi alanı ve konser salonları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Müze işlevi verilerek tarihi yapıların yeniden hayata kazandırıldığı ilk örnekler Osmanlı Dönemi'nde rastlanmaktadır. Örneğin İstanbul'un fethinden sonra savaş ganimetlerinin depolandığı Aya İrini Kilisesi, 1846 yılında müze olarak işlevlendirilmiştir [5]. Modern çağ anlayışı açısından; sergilenen temalar ile sergileme yapılarının kendi hikâyeleri bütünleştirilerek yeni müzecilik anlayışının oluşması sağlanmıştır. Yapının tarihi ve mimari özellikleri uygulaması yapılan sergileme konusuna fazlaca katkıda bulunabilmektedir. Örneğin Aya İrini Kilisesi İstanbul'un hem ilk kilisesi hem de ilk müzesi olmakla birlikte; İstanbul'daki Bizans Kiliseleri arasında mimarlık bakımından mühim bir abidedir. Bununla beraber eser-1 antika müzesi (eski eserler müzesi) gibi ciddi bir ilim müessesesinin vücuda getirilmesine vesile olan uğurlu bir anıttır [6].

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Tarihi eser niteliği taşıyan yapıların müze ve sergi mekânı olarak kullanımı, kültürel mirasın korunması ile çağdaş sergileme gereksinimlerinin dengeli biçimde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma, tematik sergilerin tarihi yapılarda nasıl kurgulanması gerektiğini Aya İrini Kilise Müzesi örneği üzerinden inceleyerek, mekân-sergi ilişkisini koruma ilkeleri çerçevesinde değerlendirmektedir.

Literatürde müzecilik ve sergileme tasarımına ilişkin çalışmalar bulunmakla birlikte, tarihi yapıların fiziksel ve tarihsel kısıtları altında gerçekleştirilen tematik sergilere odaklanan uygulamalı araştırmalar sınırlıdır. Bu araştırma, sergileme elemanlarının mekânın özgün dokusuna zarar vermeden nasıl tasarlanabileceğini ve uygulanabileceğini somut örnekler üzerinden ortaya koyması bakımından özgün bir katkı sunmaktadır. Çalışma, Venedik Tüzüğü ilkeleri doğrultusunda geliştirilen sergileme yaklaşımlarını analiz ederek, müze tasarımı, iç mimarlık ve küratöryel pratikler için yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır. Bu yönüyle araştırma, tarihi yapıların sürdürülebilir biçimde yeniden işlevlendirilmesine yönelik akademik ve uygulamaya dönük önemli veriler üretmektedir.

Önemli Noktalar (Highlights)

- Yapının korunması
- Yapının yeniden işlevlendirilmesi
- Yapı ruhunun sergiye olan etkisi.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ (RESEARCH METHOD)

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Araştırma kapsamında, tarihi eser niteliği taşıyan yapılarda gerçekleştirilen tematik sergiler literatür taraması yoluyla incelenmiş, müzecilik, sergileme tasarımı ve koruma ilkelerine ilişkin kuramsal veriler değerlendirilmiştir. Aya İrini Kilise Müzesi, örnek olay (case study) olarak ele alınmış; bu mekânda gerçekleştirilen tematik sergiler, mekânsal özellikler, sergileme elemanları ve uygulama teknikleri açısından analiz edilmiştir. İnceleme sürecinde görsel dokümanlar, mevcut sergi düzenleri ve koruma ilkeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek, tarihi yapı-sergi etkileşimine ilişkin çıkarımlar yapılmıştır.

4. MÜZELER (MUSEUMS)

Müzeler bulundukları ülkelerin ya da bölgenin sosyal yapısını, gelenek ve göreneklerini kültürel düzeyini, düşünce sistemini ve değerlerini yansıtan kurumlardır. Değişik ülkelerde ya da bir ülkenin değişik bölgelerinde yaşayan insanlar arasındaki karşılıklı iletişimi sağlayan, anlaşmaya imkân veren bir haberleşme, bilgi aktarımı ve tanıtma aracıdır [7]. Müzeler aynı konsepti uzun yıllar koruyan kurumlardır. Geleneksel müzecilik anlayışı ile düzenlenen müzelerde yorumlama şekilleri, serginin düzenlendiği yapının karakteri ile yakından ilgilidir. Sergi düzenleme aşamasında, düzenleme yapılan yapının yaşanmışlığına duyulan saygı ön planda olmalıdır. Ayrıca yapının mimarisi ile sunmuş olduğu verileri de tasarımın içine katmak daha etkili bir sunumun ortaya çıkmasına olanak sağlayacaktır. Bu aşamada en önemli konu sergi kurulumu sırasında tarihi değeri olan yapının herhangi bir zarar görmemesidir. Dolayısıyla uygulanacak tasarımın bu düşünce doğrultusunda ortaya konulması gerekmektedir. Tarihin derinliklerinden gelen kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından bu kısıt çok önemlidir. İlk müzeler Antik Yunan ve Roma dönemlerinde oluşmuş, koleksiyonlar saraylarda veya tapınaklarda korunmuştur. British Museum, 1753 yılında İngiltere’de kurgulanan ilk modern müze olarak kabul edilir. Müze ve müzecilikle tarihi ilişkileri yakın bir geçmişe dayanan ülkemizde, müzeler, öncelikle zengin tarihî ve kültürel mirasımızı “korumayı” hedefleyen, 19. yüzyılın Batılılaşma çabalarının göstergesi olan “çağdaş bir kurum” olarak ortaya çıkmıştır, [8]. İlk Müze atılımı da 1846’da İstanbul’da Aya İrini kilisesinde kurulan Silahhane-i Amire Koleksiyonu ile olmuştur. Müzeler, sergilenen koleksiyonların türüne göre sınıflandırılır. Sanat Müzeleri Resim, heykel ve diğer sanat eserlerini sergiler, Tarih müzeleri arkeolojik ve

tarihi eserler içerir, Bilim ve Teknoloji Müzeleri bilimsel buluşları ve teknolojik gelişmeleri tanıtır, Doğa Tarihi Müzeleri fosiller, mineraller ve biyolojik koleksiyonları sergiler ve Kültürel Müzeler yerel veya ulusal kültüre ait öğeleri sunar. Günümüzde müzeler, sadece sergileme işlevi görmez aynı zamanda eğitim, araştırma ve kültürel etkileşim merkezleri haline gelmiştir. Dijital müzecilik ile eserler çevrimiçi olarak sergilenmekte, sanal müzeler ve artırılmış gerçeklik uygulamaları kullanılmaktadır. Tematik sergiler kapsamında Aya İrini kilise müzesinde de farklı amaçlarla, farklı zamanlar da tematik sergiler düzenlenmektedir. Müzecilik alanları içerisinde;

- **Koleksiyon Yönetimi:** Eserlerin envanterlenmesi ve korunması.
- **Sergileme Teknikleri:** Eserlerin doğru bir biçimde sunulması için tasarım ve planlama yapılması.
- **Eğitim Programları:** Ziyaretçilere yönelik atölye ve rehberlik hizmetleri.
- **Müze Yönetimi:** Kurumsal strateji, finansman ve insan kaynakları yönetimi gibi alanlar bulunmaktadır.

Müze ve sergilerde iç mekân düzenlemesi, grafik çözümler ve ürün tasarımları gibi birçok disiplini bir arada görmek mümkündür. Bunların dışında aydınlatma, iklimlendirme, koruma ve depolama gibi olmazsa olmaz işlevler müze veya sergilerin vazgeçilmezidir. Türkiye zengin tarihi ve kültürel mirası sayesinde birçok önemli müzeye ev sahipliği yapar. Topkapı Sarayı Müzesi (İstanbul), Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Ankara), Efes Müzesi (İzmir), Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi (Gaziantep) gibi birçok kapsamlı müzemiz dünya çapında müzeler arasında sayılabilmektedir. Müze işlevlendirilirken, belirlenmiş hedef kitleye yönelik düzenleme yapılması ön plandadır. Eserlerin gerçek anlamlarını ortaya çıkaracak şekilde tasarlanmış bir müzede, ziyaretçilerin ilgi odağı sergilenen eserlerde olacaktır. Müzecilikte amaç eserlerin sergilenmesidir. Sergilemeyi sağlayan unsurlar geri planda kalmalı, mümkün olduğunca dikkat çekmemelidir. Bu eksenden bakıldığında, sergileme alanında kullanılan malzeme, renk, doku bütünlüğü sergileme tasarımının gücünü artırıp daha amacına uyumlu hale getirecektir. Sergilenen eserin önüne geçecek sergileme elemanlarının olması izleyicinin dikkatini dağıtacak ve asıl eserle yarışır hale gelmesine neden olacaktır. Tasarım açısından bakılacak olursa, müze sergilemelerinde en çok dikkat edilecek noktalardan biri yukarıda sözünü ettiğimiz konudur. Bundan dolayı yapının tarihi eser niteliğinden kaynaklanan kısıtları nedeniyle sergileme uygulamalarının belirli tüzük, ilke ve kanunlar çerçevesinde yapılması öngörülmektedir.

5. TEMATİK SERGİLER (THEMATIC EXHIBITIONS)

Sergilemek, göstermek, teşhir etmek, sunmak anlamındadır. Sergileme bir çeşit iletişim şeklidir. Sergileme eylemi çeşitli sanat eserlerini, tasarım ürünlerini ve yapıtlarını ilgili kitleye sunmak, tanıtmak veya satmak amacıyla oluşturulan bir görsel etkinliktir. Sergilerde asıl olan ziyaretçinin kazandıklarıdır. Dolayısıyla sergilerde yazılı ve görsel bilgi akışı en önemli teşhir unsuru olarak görülür. Tematik sergiler süreli sergilerdir. Serginin süresi kendisine verilen önem derecesinde belirlenir. Topluma mal olmuş kişilerin veya kuruluşların sergileri daha uzun olurken daha az tanınmış bir kişinin sergisi doğal olarak daha az süreye yayılmış olacaktır. Bu süre tespiti ise sergiyi gezecek potansiyelin azlığı veya çokluğu ile orantılıdır. Ayrıca bu tür sergiler, belirli bir konu (tema) etrafında kurgulanan ve sergilenen eserlerin ya da objelerin bu temaya göre seçildiği ve sunulduğu sergilerdir. Bu tür sergilerde amaç, ziyaretçiye belirli bir fikir, duygu, dönem, olay veya kavram üzerine yoğunlaşarak bütüncül bir deneyim sunmaktır.

Tematik sergiler;

- **Konu Merkezlidir:** Serginin tüm içeriği, seçilen bir tema etrafında şekillenir. Örneğin, "İstanbul'un Su Kültürü", "Kadın ve Sanat", "Göç Hikayeleri" gibi konular olabilir.
- **Anlatı Gücü Yüksek:** Bilgi vermenin ötesinde, ziyaretçide duygusal ya da entelektüel bir etki bırakmayı hedefler.
- **Disiplinlerarası Olabilir:** Sanat, tarih, sosyoloji, arkeoloji, bilim gibi farklı alanlardan içerikler bir araya getirilebilir.
- **Küratöryel Seçim Vardır:** Temaya uygun eserler, küratör(ler) tarafından özenle seçilir ve yerleştirilir.
- **Yorumlayıcı Unsurlar İçerir:** Bilgilendirici panolar, multimedya araçları, etkileşimli bölümler temaya dair daha derin bir anlayış kazandırabilir.

6. AYA İRİNİ KİLİSE MÜZESİ ÖZELLİKLERİ (FEATURES OF THE CHURCH MUSEUM OF HAGIA IRENE)

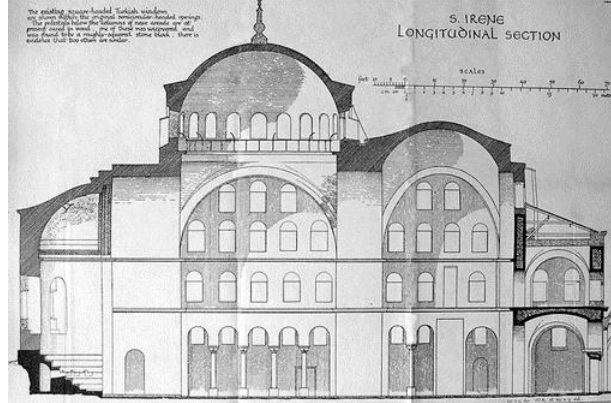
Aya İrini Kilisesi, İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın dış avlusunda yer alan, Bizans dönemine ait en eski kiliselerden biridir. "Kutsal Barış" anlamına gelen Hagia Irene, Bizans döneminde dini bir merkez ve önemli bir ibadet yeri olmuştur. İstanbul'daki Bizans Kiliseleri arasında mimarlık bakımından mühim bir abide olmakla beraber, Asar-ı Antika Müzesi (eski eserler müzesi) gibi ciddi bir ilim müessesesinin vücuda getirilmesine vesile olan uğurlu bir anıttır [6]. Topkapı Sarayı dış avlusunda, Sur-i Sultani içerisindedir. Ayasofya'dan sonra Bizans'ın ikinci büyük kilisesi olan Aya İrini, günümüze yapılan onarımlar sonucu iyi bir durumda gelebilmiştir [9]. Aya İrini'nin İlk İnşası, Konstantinopolis'in kurucusu olan Roma İmparatoru I. Konstantin döneminde, 4. yüzyılda yapıldığı düşünülür. Bu, Ayasofya'dan önce yapılmış bir kilisedir. Osmanlı döneminde İstanbul'un fethinden sonra camiye çevrilmemiş, bir silah deposu ve askeri müze olarak kullanılmıştır. Bu durum, kilisenin Bizans dönemi mimarisinin korunmasını sağlamıştır. Resim 1'de görüldüğü üzere, Ayasofya yapılmadan önce, 360 yılına kadar Konstantinopolis'in katedrali olarak hizmet vermiştir [10].

Resim 1. Aya İrini kilisesi
(Figure 1. Church of Hagia Irene)

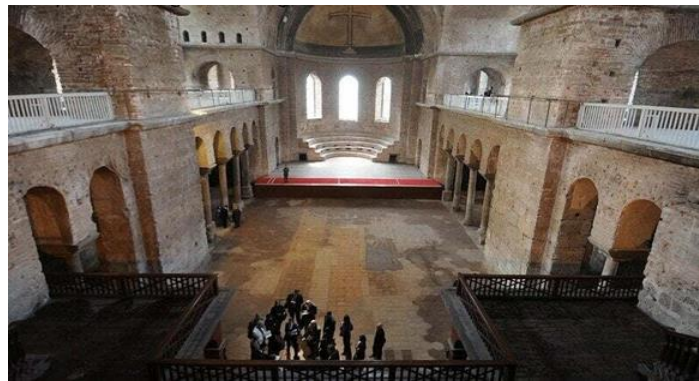
Ayasofya ile aynı avlu duvarı içerisindeki Aya İrini 532'de Nika ayaklanmasında yanmıştır. İmparator I. Iustinianus (hd 527-565) Ayasofya'nın yanı sıra Aya İrini'yi de yeniden yaptırmıştır. Aya İrini'nin yapımına 532'de başlanmışsa da bitim tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber İmparatoriçe Theodora'nın ölümünden (MS 548) önce bitirilmiş olduğu sanılmaktadır [9]. Resim 2'de görüldüğü üzere kuzey ve güney neflerde yer alan sütun başlıklarında yapıyı yeniden ihya

eden İmparator Iustinianus ve eşi Theodora'nın monogramları bulunur [6]. Aya İrini bazilika planlı bir yapıdır. Ortadaki büyük kubbe yüksek bir kemerle desteklenir. Bu erken Bizans mimarisinin tipik özelliklerindendir. Yapının önünde günümüzde kısmen ayakta kalan bir atrium (avlu) bulunmaktadır. Resim 3'te görüldüğü üzere, iç mekânda haç şekli görülebilir. Bu da Bizans mimarisine özgü bir detaydır. İç mekânda, özellikle apsisteki sade bir haç mozaiği, ikonoklazm (ikona kırıcı) dönemin etkilerini yansıtır. Bu dönemde insan figürlü ikonalar yasaklandığı için süslemeler minimal tutulmuştur. Aya İrini ana mekân, narteks ve atriumdan meydana gelmiştir. Apsis dıştan üç cepheli olup her cephede birer penceresi vardır.

Resim 2. Aya İrini Kilisesi İç mekândan cephe görünüş [12]
(Figure 2. Hagia Irene Church Interior view of the facade)

Yapının ana mekânına kuzey yönünde Osmanlıların açmış oldukları üzeri kubbeli revaklı bir kapıdan girilmektedir. Aya İrini, İstanbul'da günümüze gelebilmiş yegâne atriumlu Bizans kilisesidir. Yapının içinde diğer Bizans kiliselerine nazaran çok fazla mozaik olmayışının nedeni İkonakırıcılık dönemi ile deprem sonrası mozaiklerin yenilenmemesidir. [9]. Aya İrini Kilisesi, atrium hariç 58x30 m ölçülerindedir. Kubbesi, yaklaşık 15 m çapında olup, I. Iustinianus tarafından inşa edilmiş olan orijinalidir [13]. Yapı planı itibarıyla kubbeli bazilika formundadır. Apsisteki altın yaldızlı haç mozaiği, İkonakırıcılık dönemine aittir [10].

Resim 3. İç mekândan perspektif görünüş [14] (Yazar arşivinden)
(Figure 3. Perspective view from the interior)

Aya İrini, İstanbul'daki kilise mimarisinin erken dönem örneklerinden biridir ve Bizans tarihine ışık tutar. Hristiyanlık tarihinin önemli bir parçasıdır; aynı zamanda Osmanlı döneminde bir müze olarak işlev görmesi nedeniyle Türkiye'nin müzecilik tarihine de katkıda

bulunmuştur. Aya İrini hem ibadet yeri hem de kilise konseylerinin toplandığı bir merkezdi. Osmanlı döneminde Silahhane-i Amire olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nin silah deposu olarak hizmet verdi. 19. Yüzyılda ise Asar-ı Antika Müzesi (Eski Eserler Müzesi) olarak da kullanılmıştır. Aya İrini Kilisesi kilise müzesi olarak kullanılmaya başlanmış ve birçok tematik sergiye ev sahipliği yapmıştır. Bu sergiler arasında Avrupa Konseyi 18. Avrupa Sanat Sergisi Anadolu Medeniyetleri (1983), Akdamar Kutsal Haç Kilisesi Fotoğraf Sergisi (2019) bulunmaktadır. Günümüzde Aya İrini, kültürel etkinlikler ve konserler için kullanılan bir mekân haline gelmiştir. Özellikle, akustiği sayesinde klasik müzik konserleri için ideal bir yerdir.

7. TARİHİ YAPILAR VENEDİK TÜZÜĞÜ (HISTORIC BUILDINGS VENICE CHARTER)

Venedik Tüzüğü, tarihi eserlerin korunması ve restorasyonu konusunda uluslararası standartları belirleyen bir belgedir. Resmi adı "Tarihi Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu İçin Uluslararası Tüzük" olan bu belge, 1964 yılında İtalya'nın Venedik şehrinde düzenlenen İkinci Uluslararası Anıtlar ve Sitler Kongresi'nde kabul edilmiştir. Venedik Tüzüğü'nün temel ilkeleri;

- Otantikliğin Korunması: Tarihi yapılar ve sitler, özgün malzemeleri, yapım teknikleri ve tarihi bağlarıyla korunmalıdır. Yapının tarih boyunca geçirdiği değişikliklere saygı gösterilir.
- Tarihi Süreklilik: Restorasyon sürecinde, yapının farklı dönemlere ait izleri korunmalıdır. Tarihi katmanlar arasından birinin öncelikli kılınması önerilmez.
- Anastilosis: Yeniden inşa söz konusu olduğunda, yalnızca orijinal malzemeler kullanılmalıdır ve bu işlem yalnızca mevcut kalıntılara dayanılarak yapılmalıdır.
- Belgeleme: Tüm koruma ve restorasyon çalışmaları detaylı bir şekilde belgelenmeli ve saklanmalıdır.
- Çağdaş Müdahale: Restorasyon sırasında eklemeler ve müdahaleler, yapının tarihi karakterine zarar vermeyecek şekilde yapılmalıdır ve bu eklemelerin ayrıştırılabilir olması gerekir.
- Kültürel Bağlam: Tarihi yapılar yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda kültürel, toplumsal ve çevresel bağlarıyla da değerlendirilmelidir.

Venedik Tüzüğü, tarihi eser ve kültür varlıklarının korunması için uluslararası kabul görmüş rehber niteliğindedir. Ayrıca bu belge, ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) tarafından desteklenir ve birçok ülkenin koruma politikalarına temel oluşturur. Tüzük, zamanla genişletilmiş ve diğer uluslararası belgelerle desteklenmiştir. Günümüzde kültürel miras koruma uygulamalarında hâlâ önemli bir referans noktasıdır. Tüzüğün önemli iki maddesi aşağıda ifade edildiği gibi;

Madde 1. Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

Madde 2. Anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır.

(İcomos 1964) Venedik Tüzüğü'nün tanımlar başlığı altında verilen ilk iki maddesi bilindiği sanılanın eksikliğini tamamlama, yeni nitelikleri vurgulama örneğidir [15]. Eski eser yapılarla ilgili yapılacak uygulamalar Venedik Tüzüğü Çerçevesinde yapılmakta, bu çerçeve

binaya müdahale tekniklerini belirlemektedir. Uygulanacak Teşhir Tanzim Elemanlarının kurulum birleştirme detayları, yapının hassasiyetine göre belirlenmelidir.

8. ÖRNEK MÜZELER İLE AYA İRİNİ MÜZESİNDEKİ TEMATİK SERGİ KARŞILAŞTIRMALARI (COMPARISONS OF THEMATIC EXHIBITIONS AT SAMPLE MUSEUMS AND THE MUSEUM OF HAGIA IRENE)

Tarihi değeri olan yapılarda kullanılan sergileme sistemleriyle müze olarak planlanmış yapılardaki sergileme sistemleri birbirinden oldukça farklıdır. Daha önce de sözü edildiği gibi Tarihi doku kısıtları olan yapılarda yapının ana elemanlarına zarar vermemek için yapıya uygulanacak olan müdahaleler sınırlıdır. Böylesi kısıtlamaların tasarlanacak olan sergileme elemanlarına bir yansıması olacaktır. Müze olarak planlanan binanın sergileme sistem tasarımları tarihi doku kısıtlaması olmadan daha serbest olarak oluşturulabilecektir. Bu kıstaslardan yola çıkarak her iki şekildeki sergileme sistemlerinin karşılaştırması görsellerle yapılacaktır.

1983 yılında 18. Avrupa Konseyi Anadolu Medeniyetleri Sergisi'nin bir bölümü Aya İrini Kilise Müzesi'nde yapılmış ve müzede Prehistoryadan Bizans İmparatorluğu'nun son dönemine kadar olan süreçteki tarihi eserlerin sergilenmesi gerçekleştirilmiştir. Sergileme elemanları içerisinde gözümüze ilk çarpan detaylar mevcut dokuya zarar vermeden oluşturulacak sergileme elemanlarının tasarlanmış olmasıdır. Aya İrini Kilise Müzesi'nde eserlerin orijinal yerleri olan duvar önlerinde sergilenmesi planlanan ve oldukça ağır olan mezar stelleri, kabartmalar, kemerler, konsollar, kornişler, frizler ve arşitravlar gibi tarihi kalıntı eserleri duvardan destek almadan sergilemek zor olmuştur. Yapılan teşhir stant uygulamalarının ve tasarlanan sergi elemanlarının taş yüzeylere değil, duvardan uzaklaştırılmış metal dikmelerin bağlantılarının derz aralıklarına saplanarak gerçekleştirildiği görülmüştür (Resim 4).

Resim 4. Stant üstü sergileme (Yazar arşivinden)
(Figure 4. Display on the stand)

Yine duvarlarda açıklama veya tanıtım için kullanılan grafik panoların montajının taş yüzey yerine derz aralarına yapıldığı gözlenmiştir (resim 5). Orta bölümlerde sergilenen heykel ve benzeri eserler ise tespit edilen bir yükseklikte zeminde koparılmış stantlar üzerinde bulunmaktadır. Bu aşamada da tarihi yapının zeminine herhangi bir müdahalede bulunulmadığı görülmektedir (Resim 6).

Resim 5. Yüzeyde yapılan uygulama (Yazar arşivinden)
(Figure 5. Application on the surface)

Resim 6. Sergiden genel görünüş
(Figure 6. General view without display)

Aynı tarihi yapıda açılmış olan bir fotoğraf sergisi düzenlemesinde yapının duvarları kullanılmamış, sadece orta bölümlerde sergileme panolarıyla gerçekleştirilmiştir. Yük bakımından ağır olmayan nesnelerin etken olmadığı görülen bu düzenlemede sergileme sistemi daha mobil bir şekilde gerçekleştirilmiş olup tarihi eser kısıtları bakımından herhangi bir endişeye yer vermediği görülmüştür (Resim 7).

Resim 7. Fotoğraf sergisinden görünüş [16]
(Figure 7. View from the photo exhibition)

Benzer müzecilik ekseninde İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni örnek olarak gösterebiliriz. Tarihi eser niteliği taşıyan bir yapı içinde kurgulanmış olan arkeoloji müzesinin sergileme şekilleri de belli kısıtlar çerçevesinde oluşturulmuş olup daimî sergi olması özelliğiyle tematik sergilere nazaran daha sabit çözümlerle gerçekleştirilmiştir. Aya İrini'de uygulanan sergiler, süreli sergi niteliği olmasından dolayı daha geçici çözümlerle gerçekleştirilmesi gerektiğinden, tarihi yapılar kısıtları bakımından daha hassas bir durum içermektedir (Resim 8).

Resim 8. İstanbul Arkeoloji Müzesi [17]
(Figure 8. Istanbul Archaeology Museum)

Arkeoloji müzesi içinde daimî sergilenen eserlerin aynı yerde ve aynı pozisyonda durabilmesi için sabit sergileme stant türleri kullanılarak tasarlanmıştır. Camlı vitrinler (Resim 9), bağımsız stantlar (Resim 10) ve duvara bağlı sergileme elemanları (Resim 11) ile çözüme gidilmiştir.

Resim 9. Vitrinli çözümler [18]
(Figure 9. Display solutions)

Resim 10. Bağımsız stant çözümleri [19]
(Figure 10. Freestanding display solutions)

Müze olarak planlanmış bir yapıda ise tasarlanacak sergileme sistemleri tamamen binanın fiziksel yapısına uygun olacaktır. Amaçlanan sergi türlerine veya daimî müze sergileme düzenine göre oluşturulacak sergileme sistemleri planlandığı gibi yerine ve amacına uygun yapılacaktır. Bu uygulama çerçevesinde devşirme bir müzecilik kavramı olmadığından tarihi eser yapılarıdaki gibi kısıtlar söz konusu olmayacaktır.

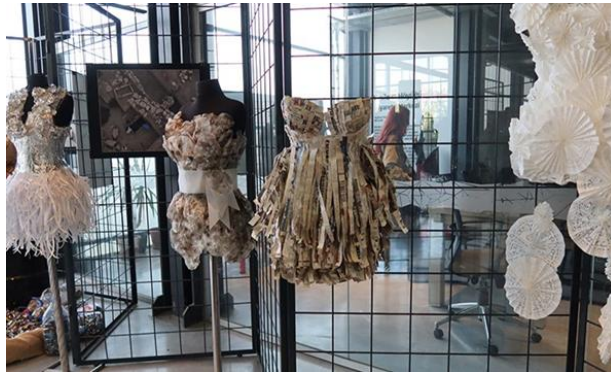

Resim 11. Duvara asılı eser çözümü [20]
(Figure 11. Wall-mounted artwork solution)

Dolayısıyla kendine özgü tasarımlara yönelik çalışmalar her zaman mümkün olmaktadır. Milano Triennale Tasarım Müzesi'nden verilen örneklerde de görüldüğü gibi, dönemsel tasarım sergilerinin sergilenecek ürüne yönelik tasarlanmış stantlarla teşhir edilmesi söz konusu olduğunda mekândan bağımsız tasarımlarla çözüme gidilmektedir (Resim 12).

Resim 12. Triennale di Milano, Milano-İtalya [21]
(Figure 12. Triennale di Milano, Milan-Italy)

Resim 13. Bornova küresel dönüşüm sergisinden örnek [22]
(Figure 13. Example from the Bornova global transformation exhibition)

Resim 14. Pera Müzesi 10. yıl sergisi [23]
(Figure 14. Pera Museum 10th Anniversary Exhibition)

Bornova da düzenlemiş bir sergide görüldüğü gibi sergileme alanında duvara veya zemine sabit bir teşhir-tanzim uygulaması yapılmamış olup hareketli ünitelerin kullanılması tercih edilmiştir (Resim 13). Pera müzesinin 10. yıl etkinliği kapsamında ise tematik serginin gerektirdiği oranda hareketli stant ve kaideler kullanılmış, dikey yüzeylerde ise resimsel eserlere yer verilmiştir (Resim 14). İş Sanat Kibele sanat galerisinde gerçekleştirilen bir koleksiyon sergisinde görülen örneklerden de anlaşılacağı üzere düşey yüzeylere asılı tuvalerin ve sergi alanına dağılmış temaya uygun üç boyutlu eserlerin yer aldığı bir sergileme türü görülmektedir (Resim 15).

Resim 15. İş Sanat Kibele Sanat Galerisi Koleksiyon sergisi [24]
(Figure 15. İş Sanat Kibele Art Gallery Collection Exhibition)

Triennale di Milano, Milano-İtalya'da ise teşhir stantlarının bir yere bağlanmadan ortada konumlandığı ve bazı eserlerin tavandan sarkıtılan iplerle sergilendiği görülmektedir. Tüm bu müzelerin ortak yönü yapının kendi özelliğinin, teşhir edilen ürünlerin özelliğinin önüne geçmeden, özgün yapı dokusunun korunması ve her bir yapı için farklı çözümler geliştirilerek uygulamaların yapılmasıdır. Bu uygulamalar bağımsız stantlarla, derz aralarına tutturulan aparatlarla, tavandan asılan iplerle ya da mekân içinde mekân oluşturulması ile farklı çözümler üretilerek uygulanmıştır.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Tarihi eser nitelikli yapılarda gerçekleştirilmek istenen müze veya tematik sergilerin içinde bulundukları statünün farkındalığı ile oluşturulması belli kısıtları içermektedir. Tarihi eserlerin eski eser binalar içinde sergilenmesi hem kültürel mirasın korunması hem de toplumun bu mirastan faydalanmasını sağlarken psikolojik olarak serginin gücünü de artırmaktadır. Düzenlemenin en önemli çıktıları arasında Koruma İlkeleri, İklim Kontrolü, Işık yönetimi, Güvenlik önlemleri,

Erişebilirlik, Eğitim ve bilgilendirme, Sergi düzeni, Düzenli bakımı ve Teknoloji kullanımı gibi veriler bulunmaktadır. Bu doğrultuda işlenen müze ve sergi çalışmaları başarıya ulaşacaktır. Sergileme ünitelerinin tasarımı aşamasında eski eser nitelikli yapıların özellikleri bakımından uyulması gereken birçok kural vardır. Bu kurallardan en önemlisi eski esere zarar vermeyecek şekilde bir uygulamanın yapılmasıdır. Bunun için dikkat edilecek noktalar şöyledir.

- Tasarım ve Planlama
- Malzeme seçimi
- Montaj teknikleri
- Güvenlik önlemleri
- Esere ve Ortama Duyarlılık
- Estetik ve Fonksiyonellik Dengesi
- Yapıya Uyumlu Geçici Sistemler

Yapıtların kullanım alanlarının değişmesi ve Müzelerde sergileme alanlarının modern müze anlayışı ile bütünleşmesi ile Tematik Sergilerin sergileme teknikleri de değişim göstermiştir. Çağdaş Müze olgusu geçmişten günümüze çeşitlilik göstermiş ve yapının mimari özellikleri de müzecilik anlayışına eklenerek yaşanmışlık hissi diye bir kavramı da müzecilik anlayışına katmıştır. Binanın ve sergilenen elemanların yaşanmışlığı modern sergileme elemanları ile birleşmiş teknolojinin etkisi ile müze olgusu yeniden şekillenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma metruk tarihi eser yapıların yeniden işlevlendirilip kültür mirası olarak ülkenin zenginliklerine kazandırılması ve sözü edilen yapıların tarihi doku kısıtları çerçevesinde müze olarak nasıl kullanılması gerektiği örneklerle irdelenmiş, mekân- sergi etkileşiminin önemi vurgulanmıştır.

FİNANSAL AÇIKLAMA (FINANCIAL DISCLOSURE)

Yazar bu çalışma için herhangi bir mali destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK STANDARTLAR BEYANI (DECLARATION OF ETHICAL STANDARDS)

Makalenin yazarı bu çalışmada kullanılan materyal ve yöntemlerin etik kurul izni ve/veya yasal-özel izin gerektirmediğini beyan eder.

ÇIKAR ÇATIŞMASI (CONFLICT OF INTEREST)

Yazar, bu araştırma ile ilgili olarak herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- [1] International Council of Museum [ICOM] (2010). Key concepts of Museology. (Ed: A. Desvallées and F. Mairesse) Published by Armand Colin.
http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Key_Concepts_of_Museology/Museologie_Anglais_BD.pdf (Erişim tarihi: 12.06.2019).
- [2] Vargün, Ö., (2022). Teknolojinin belirleyiciliğinde müzelerde dijitalleşme süreci ve insan odaklı tasarım yaklaşımları. İdil, 92, 565-584. <https://doi.org/10.7816/idil-11-92-09sayı:1>, 96-102.
- [3] İslamoğlu, Ö., (2018). Tarihi yapıların yeniden kullanılmasında yapı-işlev uyumu: Rize Müzesi örneği. Journal of History Culture and Art Research, 7(5):510-523. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1573>
- [4] Öztürk, G.B., (2025). Müze Olarak İşlevlendirilen Tarihi Yapılarda Dijital Teknoloji Kullanımı: Ankara Kelime Müzesi Örneği. Bodrum Journal of Art and Design, 4(1):53-74.

- [5] Gerçek, F., (1999). Türk müzeciliği. Türk Tarih Kurumu Basımevi. (Gerçek, 1999:79-82.
- [6] Ogan, A., (1946). Aya İrini Kilisesi, TTOK Belleteni, ss:55-56, 6-14. İstanbul.
- [7] Erbay, F., (2001). Müzelerde alternatif yapılanmalar, kent ve toplumsal tarih müzelerinin yönetimi. B. Madran, Kent, Toplum, Müze: Deneyimler, Katkılar (Toplumsal Tarih Müzesi Kuruluş Sorunları Sempozyumu 27-29 Mayıs 1993 ve Kent ve Toplumsal Tarih Müzeleri Atölyesi 28-30 Haziran 1995), 52-57.
- [8] Özkasım, H. ve Ögel, S., (2005). Türkiye’de Müzeciliğin Gelişimi, İTÜ Dergisi, 2(1):96-102.
- [9] Yücel, E., (1994). Aya İrini Kilisesi Düünden Bugüne. İstanbul Ansiklopedisi Cilt I, s.433, İstanbul.
- [10] Kazhdan, A.P., (2005). The oxford dictionary of Byzantium. Oxford University Press.
- [11] Resim 1. Aya İrini kilisesi, <https://istanbultarihi.ist/281-osmanli-donemi-istanbul-muzeleri> Erişim Tarihi: 07.01.2023.
- [12] Resim 2. Aya İrini Kilisesi İç mekândan cephe görünüş, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Millingen_H._Eirene_section.jpg Erişim Tarihi: 22.01.2023.
- [13] Bogdanovic, J., (2008). Hagia Eirene, Entry for the Encyclopedia of the Hellenic World, eds. Kleopatra Feral and Guentzo Banev.
- [14] Resim 3. İç mekândan perspektif görünüş, <https://tr.pinterest.com/pin/341288478025954589/> Erişim Tarihi: 08.02.2023.
- [15] Erder, C., (1977). Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2. Ankara: O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 167-190:171.
- [16] Resim 7. Fotoğraf sergisinden görünüş, <https://www.avlaremaz.com/2019/07/28/aya-irinide-akdamar-sergisi/> Erişim Tarihi: 10.02.2023
- [17] Resim 8. İstanbul Arkeoloji Müzesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul_Arkeoloji_M%C3%BCzeleri#/media/Dosya:Istanbularcheology.jpg Erişim Tarihi: 10.02.2023.
- [18] Resim 9. Vitrinli çözümler, <https://media.timeout.com/images/103729896/1920/1080/image.webp> Erişim Tarihi: 04.03.2023.
- [19] Resim 10. Bağımsız stant çözümleri, <https://www.timeout.com/istanbul/tr/muezeler/istanbul-arkeoloji-muzesi>, Erişim Tarihi: 04.03.2023.
- [20] Resim 11. Duvara asılı eser çözümü, <https://www.worldhistory.org/image/2797/a-wall-relief-from-tiglath-pileser-iiis-palace/> Erişim Tarihi: 05.03.2023.
- [21] Resim 12. Triennale di Milano, Milano-İtalya, https://milano.repubblica.it/cronaca/2016/04/01/foto/triennale_design-136711635/1/ Erişim Tarihi: 05.03.2023.
- [22] Resim 13. Bornova küresel dönüşüm sergisinden örnek, <https://www.sonkaleizmir.com/haber/Bornova-da-Kuresel-Geri-Donusum-Gunu-nde-anlamli-sergi-/148290>, Erişim Tarihi: 14.03.2023.
- [23] Resim 14. Pera Müzesi 10.yıl sergisi, <https://bantmag.com/pera-muzesi-10-yilini-iki-onemli-sergi-ile-kutluyor/>, Erişim Tarihi: 14.03.2023.
- [24] Resim 15. İş Sanat Kibele Sanat Galerisi Koleksiyon sergisi, <https://t24.com.tr/haber/is-sanat-kibele-sanat-galerisi-yeni-sezonunu-mustafa-taviloglu-nun-koleksiyonu-ile-acti,1189194>, Erişim Tarihi: 14.03.2023.